

Zuh Deodáth:

Edmund Husserl ismeretfilozófiája

(a doktori disszertáció önismertetője és a tézisek összefoglalása)

A dolgozat egy módszertani bevezetővel kezdődik, amely egyszersmind tisztázza a tanulmány helyét a kortárs szakirodalmi törekvések között. Magát a Husserl filozófiájáról adott, sokszor elkerülhetetlen mikroelemzések (1) és a globális álláspontok elkülönítésére szakosodott szellem- és eszmetörténeti irányzatok (2) közé helyezi. Szándéka szerint a korai és kései Husserl gondolatvilágának közelítését tűzi ki célul, vagyis legalábbis ehhez szeretne hozzájárulni.

A tárgyaló rész felépítése és fontosabb gondolatai a következők:

a) Jelen tanulmány teljes szövegére nézve *öt fő témának* a jelenlétét és ezen témák kapcsolatát mutatja be egymással Edmund Husserl idős kori, egyetemi emeritációja után kiadott összefoglaló munkájában a *Formális és transzcendentális logikában* (1929 – a továbbiakban *FTL*), mégpedig azért, hogy azokat a „korai” és „kései” Husserlnél való előfordulásukhoz utaljam. Ennek lényege, hogy a kései témák előképének megjelenésével a szerző *FTL*-el kapcsolatos azon értékítéleten túli meglátását igazoljam, mely szerint az talán legjobb munkája, csak hogy tartalmilag „igen sűrű”.

b) Az 1. pontban szoros szövegelemzéssel kidolgozom Husserl „eredet” (*Ursprung*) fogalmának három értelmét és ezt a problémafelvetés alapmozzanataként szituálom. Ez a három jelentés az ismeretfilozófia tárgyainak és ezek eredetének (genézisének) tekintetében a következő: (i) a genetikus összefüggések természetes viszonyok, melynek vizsgálatára a megismeréssel foglalkozó tudományok hivatottak; (ii) a genetikus összefüggések csupán triviálisak (éppen annyira, mint a statikusak), de a tudományos vizsgálatban szigorúan elhatárolandók más összefüggésektől, (iii) a genetikus a deskripcióval szemben mindig hátrányban levő, kerülendő szemléletmód. Az *FTL* eredet-meghatározása ezekhez képest újdonság.

Az *FTL* az ismeret eredetének hagyományos episztemológiai kérdését transzformálja a logika tudományának szubjektív és objektív oldalai korrelációjának problémájává. A logika szubjektív és objektív vizsgálati irányai korrelatívák egymással – és nem az egyik a másik eredete.

c) A 2. pontban Husserl logika-fogalmának három jelentését és ezek összefüggését elemzem. A logika 1906/07-es bevezető előadásában háromrétegű diszciplína: gyakorlati mesterség és egyszerre kétféle filozófiai részdiszciplína: egyrészt a gondolkodás szerkezetének deskripciója, másrészt a gondolkodás szerkezetének előíró elmélete (preskripciója, normatív meghatározása). Kiderül, hogy a *Logikai Vizsgálódások* (a továbbiakban: *LIV*) vonzásköréhez tartozó szövegek nagyrészt ismeretelméletileg tudatos logikaelméletként fogták fel a logikai aktusok fenomenológiai tisztázását. Másrészt pedig az, hogy ez a logika rendelkezik az önreflexivitás tulajdonságával és mivel nem más elméletektől kap normákat, normáit önmagának adja. Ennek a gondolatnak nagyon fontos szerepe lesz a későbbiekben. Ezen alapul az a későbbi nézet is, hogy a megismerés képes arra, hogy önmagának adjon normákat (ezt nevezem majd az önnormaadás képességének).

d) A 3. pontban Husserl kései filozófiájának néhány jellegzetes problémájával foglalkozok. Itt több tézist is igyekszem felállítani.

d1) Az egyik az, hogy a primordiális redukciónak (*Primordialreduktion*) nevezett módszertani eljárással a husserli konstitúcióelmélet nyeri a legtöbbet. Vagyis a primordiális redukció egyik legfontosabb célkitűzése, hogy tisztázza a konstitúció egyszerűbb és bonyolultabb szintjei közötti különbséget. Ez megkímél minket attól a félreértéstől, hogy Husserl az egyszerűbb, illetve bonyolultabb konstitutív problémákat ugyanezzel a módszertani eljárással *meg is próbálta volna oldani* – ha ezt feltételezzük, a primordiális redukció legnagyobb hasznát hanyagoljuk el menthetetlen módon. (Ebben az összefüggésben a konstitúcióelméletet végig az alacsonyabb és magasabb fokú intellektív tevékenységek a Husserl számára kortárs pszichológiatudományi megkülönböztetésének analógiájára felépülő elméletként értem – amelynek viszont itt az egyik legmaradandóbban kidolgozott továbbfejlesztéséről beszélhetünk).

d2) A szedimentáció fogalmát Husserl két értelemben használja. Ezt bizonyítom azzal, hogy kimutatom: a fundációs viszony (*Fundierungsverhältnis*) két fajtája (egyoldalú és kölcsönös fundálás) és a szedimentáció (*Sedimentierung*) fogalmának két értelme (reális és transzcendentális szedimentáció) között kapcsolat áll fenn. *Reális szedimentációnak* nevezem

azt, amit Husserl főleg a kései szövegekben használ és amely nagy karrierjét Eugen Fink Husserl-szövegkiadási stratégiáinak és az *Európai tudományok válsága* gazdag kontinentális recepciójának köszönheti. A leülepedett (szedimentálódott) tudás a legtöbb esetben elfedi, elködösíti annak eredeti összefüggését, kialakulási körülményeit, vagyis annak közvetlen érzéki szemléletekhez kötött kialakulását. *Transzcendentális szedimentációnak* nevezem azt a konstitúcióelmélet alapösszefüggései nélkül érthetetlen viszonyt, amelynek révén egy magasabb rendű intellektív teljesítmény közvetlenül hozzájárul ahhoz, hogy egy alacsonyabb rendű intellektív tevékenységet végezzünk: bizonyos teoretikus vagy egyszerűen elvont összefüggések, észlelési és érvelési típusok vagy kanti kifejezést használva „a fogalmak” hozzájárulnak a zavartalan észlelés lefutásához. A szedimentáció mindkét említett értelme a genetikus fenomenológia meglátásai közé tartozik, de az első a második nélkül teljesen érthetetlen és tulajdonképpen csak úgy jellemezhető, mint a fentebb *(b/ii) triviálisnak* nevezett eredet-fogalom.

A szedimentáció fogalma ennek nyomán nem Husserl kései tudományos válságelemzésének egy fő terminusa csupán, hanem ismeretelméletének egyik kulcspontja. Annak a kérdésnek a megválaszolásához járul hozzá, hogy hogyan használhatunk már a megismerés legegyszerűbb szintjein is bonyolult információkat, bonyolult prepredikatív vagy annál is komplexebb predikatív (vagyis a konstitúcióelmélet két legfelsőbb rétegéhez tartozó) megismerés-mozzanatokat, illetve hogyan vagyunk képesek a legbonyolultabb és legegyszerűbb információk egyformán ismeretként való felfogására.

[Többször utalok arra, hogy Husserlnek ez (a legváltozatosabb komplexitású információk tekinthetőek automatikusan ismeretnek) egyik legkorábbi belátása, amely még az 1890-es évekhez kötődik, viszont módszertanilag nem áll azon a szinten, hogy ezt a konklúzióját elmélyítse.]

d3) Az ideális tárgyak kérdését elválasztom az idealizált összefüggések használatától. Majd arra keresem a választ, hogy a mit ért Husserl a szabad és a kötött idealitások kérdésén. Ez utóbbi elkülönítés használatának terepe pedig – értelmezésem szerint – Husserl transzcendentális logikájának átfogóbb összefüggése. Ennek kimondása a távolabbi értelmezések számára is perspektívát nyújthat.

d4) A következőkben arra térek ki, hogy Husserl az *életvilág* fogalmát egy transzcendentális értelemben is használja. Husserl az életvilág fogalmának transzcendentális értelmével bemutatja, hogy hogyan vagyunk képesek a mindenkori életvilágunk struktúrája révén más életvilágokat felfogni. Ez viszont nem jelenti azt, hogy a más életvilágokkal szembeni nem-strukturális, nem transzcendentális, hanem reális különbségeket alapvetően képesek lennénk áthidalni (ez a következtetés szorosan összefügg a *d1*-pontban foglalttal).

e) A 4. pontban az eddig elmondottak jelenlétét kutatom fel az *FTL* főszövegében és mellékleteiben. Célom az, hogy az elemzett témák alapján a globális ismeretfilozófia áttekintés fele toljam el a szöveg elemzését.

Fő állításom ebben az, hogy az *FTL* a megismerés alapstruktúráinak kutatását jelöli meg a filozófia egyik fő kérdéseként. A megismerés alapstruktúráinak vizsgálat pedig nem más, mint a formális és tartalmi értelmesség korrelációjának vizsgálata. A tartalmi értelmesség olyan alapvető strukturális jellegzetesség, amely akkor is jelen van, amikor explicit módon nem irányulunk annak kifejtésére. Vagyis akkor is szervezi ismereteink alakulását, amikor ezt nem tesszük vizsgálódásaink, elmékedéseink vagy éppen tudományos figyelmünk témájává. Husserl ezzel a transzcendentális logika fogalmának kifejtése révén, azt dolgozza ki, hogy a megismerő tudat hogyan képes önmaga számára olyan normákat adni, amelyek révén a legegyszerűbb és a legbonyolultabb vizsgálatok szintjén is értelmes összefüggő tárgyalásokba bocsátkozni, összefüggő ismeretekhez jutni.

f) Végül azt állapítom meg, hogy ennek az önmagának normákat adó, önmagát strukturálisan szervező megismerésnek a vizsgálata nem egyszerűen annyit jelent, hogy elvont és legelvontabb fogalmainkat, elméleteinket képesek vagyunk egyszerűbbekre visszavezetni, hanem azt hogy hogyan vannak jelen a tartalmi értelmesség mozzanatai ismereteink mindenikében.

A fenomenológiai filozófia ennek nyomán nem a megoldásokra, hanem a probléma legváltozatosabb szintjeinek feltárására és elkülönítésére hivatott filozófiaként is felfogható – dolgozatomban a fenomenológiának végig ez az értelme a mérvadó.

[A disszertáció *három mellékletet* tartalmaz:

Az első (1) fordítás az *FTL* azon négy oldaláról (a teljes 27. §), amelyben a legkorábbi művek (*A szám fogalma; Az aritmetika filozófiája*) és a *Logikai Vizsgálódások* koncepcióját elemzi retrospektív módon – ez központi jelentőségű a kései műveket tematikusan és következtetéseiben is a korábbiakhoz kötő mikroelemzés számára

A második (2) az *FTL*-nek a formális logika konstitúciós rétegeiről adott jellemzését foglalja össze egy táblázat formájában.

A harmadik (3) pedig kiegészítő tanulmány szintén egy korai-kései probléma kapcsán. Hogyan használja fel újból Husserl az 1930-as évek végén, pályafutása és élete utolsó esztendőiben azt az alapvetően szemléleti összefüggésekre alkalmazható módszertani eljárást, amelyet ideáló absztrakciónak vagy később lényeglátásnak és lényegszemléletnek nevez. Nem meglepő módon ez a kísérlet sem marad meg az elméleti spekuláció körében. Hanem annak bizonyítéka, hogy a szemléleti rekogníció mozzanatai a magasabb elméletazonosítási formák esetében is megmaradnak.]